

14. Писарь О.В. Исследования информационно-психологической безопасности личности в зарубежной и отечественной психологии / О.В. Писарь, Э.Ю. Ребрик. Альманах современной науки и образования. 2012. № 2. С. 104–109.

15. Степин В.С. Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различия. Постнеклассика: философия, наука, культура: коллективная монография / под ред. Л.П. Киященко, В.С. Степина. СПб., 2009. С. 249–295.

16. Сухов А.Н. Социальная психология безопасности: учебное пособие. М.: Издательский центр «Академия», 2002. 256 с.

17. Уфимцев Ю.С. Информационная безопасность / Ю.С. Уфимцев, Е.А. Ерофеев. М.: Изд-во «Экзамен», 2003. 560 с.

18. Уханова Н.С. Інформаційно-психологічна безпека особистості, суспільства та держави. Правова інформатика. 2013. № 3. С. 91–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2013_3_14.

19. Харченко А.С. Психологічна безпека особистості викладача вишу. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2012. Вип. 2(2). С. 443–450. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2%282%29_52.

20. Эксакусто Т.В. Психологическая безопасность в проблемном поле психологии / Т.В. Эксакусто, Н.А. Лызь. Сибирский психологический журнал. 2010. № 37. С. 86–91.

21. Janoff-Bulman R. The world assumptions scale. Measurement of Stress, Trauma and Adaptation. Lutherville, MD: Sidran Press. 1996.

УДК 316.62:316.483:316.356.2

ОСОБЛИВОСТІ СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТІ НА ЕТАПІ МОЛОДОЇ СІМ'Ї

Волошок О.В., к. психол. н., доцент кафедри психології
Львівський національний університет імені Івана Франка

Подобівський В.М., студент
гуманітарно-природничого факультету
Інститут післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки
Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті проаналізовано теоретичні підходи до феномена конфлікту у молодій сім'ї. Виявлено взаємозв'язки між стилями поведінки у конфлікті та рисами характеру, особливостями комунікації молодого подружжя. Розкрито відмінності між сім'ями з різним подружнім стажем та за статевою ознакою.

Ключові слова: *конфлікт, молода сім'я, стиль поведінки у конфлікті, розуміння, емоційне тяжіння, авторитетність.*

В статье проанализированы теоретические подходы к феномену конфликта в молодой семье. Определены взаимосвязи между стилями поведения в конфликте и чертами характера, особенностями коммуникации в браке. Раскрыты отличия между семьями с разным стажем брака и по половой принадлежности.

Ключевые слова: *конфликт, молодая семья, стиль поведения в конфликте, понимание, эмоциональное притяжение, авторитетность.*

Voloshok O.V., Podobivskij V.M. FEATURES OF STYLE OF BEHAVIOR IN CONFLICT IN THE STAGE OF YOUNG FAMILY

The article analyses the theoretical approaches to the conflict phenomenon in the young family. Relationships between the styles of behavior in the conflict and features of character, communication of the young spouses are revealed. Differences between families with different marital status and sex are revealed.

Key words: *conflict, young family, style of behavior in conflict, understanding, emotional attraction, authority.*

Постановка проблеми. Такі негативні явища повсякденного життя, як відсутність правових гарантій, соціальна й політична нестабільність, невизначеність майбутнього в умовах політичної, економічної та соціальної кризи в Україні, негативно позначаються на сім'ї. Наслідком такої ситуації є різке зниження адаптивних можливостей

сім'ї, виникають конфлікти, зростає сімейна дисфункційність.

Значна кількість подружніх пар відмовляється від вирішення проблем, що виникають, вважаючи розлучення найкращим виходом із будь-якого конфлікту. За даними державної служби статистики України, у 2016 р. було зареєстровано понад 229 ти-

сяч шлюбів і майже 130 тисяч розлучень [11]. Тобто кожна 2–3 шлюбна пара розпадається. Якщо простежити за статистикою шлюбів та розлучень в Україні за 3 роки (з 2014 р. по 2016 р. включно), то виявлено зростання кількості розлучень від 44% до 57%. Отже, вивчення проблеми поведінки у конфлікті шлюбних партнерів зумовлене не лише пошуком шляхів гармонізації стосунків у подружжі, а й необхідністю зниження рівня соціальних проблем у державі.

Постановка завдання. Об'єктом дослідження є поведінка особистості у конфлікті. Предметом дослідження є стилі поведінки у конфлікті на етапі молодого сім'ї. Мета дослідження полягає в теоретичному аналізі та емпіричному вивченні стилів поведінки у конфлікті шлюбних партнерів на етапі молодого сім'ї.

Гіпотези: 1. Існують розбіжності у стилі поведінки в сімейних конфліктах між чоловіками і жінками. У жінок переважає уникання, а у чоловіків – пристосування.

2. Є різниця між стилем поведінки подружжя в конфліктних ситуаціях на етапі молодого сім'ї, де домінуватиме поступливість, і середньої, де переважатиме суперництво.

3. Стиль поведінки в конфлікті суперництво буде проявлятися при тенденції характеру подружніх партнерів до домінування, а такий стиль, як поступливість, – при тенденції характеру до дружельності.

4. Такий стиль поведінки у конфлікті, як співпраця і компроміс, будуть прямо пропорційні з розумінням, емоційним тяжінням та авторитетністю шлюбних партнерів, а конкуренція і уникнення обернено пропорційні до розуміння, емоційної привабливості та поваги один до одного у шлюбі.

Вибірка дослідження: 40 осіб, тобто 20 подружніх пар, а саме: 10 пар, представників молодих сімей зі шлюбним стажем до 9 років та 10 пар із середнім подружнім стажем від 9 до 20 років спільного життя.

Методики дослідження: тест діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса в адаптації Н. Гришиної, методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, опитувальник РЕА А. Волкової.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомий соціальний психолог В.А. Сисенко виділяє такі періоди розвитку сім'ї: зовсім молоді сімейні пари (від 0 до 4 років сумісного життя), молоді пари (від 5 до 9 років), середні (від 10 до 19 років) та зрілі (від 20 років і більше) [8]. Молода сім'я є найбільш складним та відповідальним етапом у розвитку інституту сім'ї. На цьому етапі відбуваються соціально зна-

чуці події, які в майбутньому будуть впливати як на розвиток самої молоді родини, так і на кожного з її членів.

Згідно з дослідженнями М. Акермана, можна виокремити такі стадії розвитку подружніх взаємовідносин молоді родини: 1. монада – це період, коли новостворене молоде подружжя формує свої власні правила сімейного співжиття; 2. діада – це період у розвитку молоді родини, під час якого пара проходить процес адаптації до сімейного життя та зникає до сімейних ролей; 3. тріада – це період, за якого у молоді пари з'являється перша дитина, відбувається перегляд правил співжиття. Подружжя знову адаптується до нових умов, пов'язаних із народженням дитини [6].

На першій стадії сімейного життя проходить формування індивідуальних стереотипів спілкування, узгодження системи цінностей і вироблення загальної світоглядної позиції, взаємне пристосування партнерів, пошук такого типу стосунків, який задовольняв би обох партнерів. При цьому між подружжям відбувається розподіл ролей, формування структури сім'ї, закріплення певних функцій та вироблення сумісних ціннісних орієнтацій [3].

Молода родина під час етапу свого становлення має вирішити багато завдань, основними з них є: досягнення сумісності на різних рівнях; подолання стресових ситуацій, зв'язаних з очікуванням і народженням дитини; оволодіння навичками сімейного виховання та урегулювання конфліктних ситуацій; досягнення економічної стабільності; формування активності і суб'єктності в сімейних взаємовідносинах та спілкуванні з іншими. У молодій сім'ї виділяють найбільш небезпечні, кризові явища у подружніх стосунках. Першим із них є первинна адаптація подружжя один до одного як шлюбних партнерів. Статистичні дані показують, що від чверті до третини розлучень припадає на перші два роки існування сім'ї, що свідчить про неабиякі труднощі адаптації подружжя до сімейного життя [2].

Як бачимо, молоді сім'ї мають свою специфіку, зумовлену завданнями і труднощами в їх реалізації. Проблеми молоді сім'ї – це сукупність труднощів, які виникають у процесі життєдіяльності молоді родини, негативно впливають на неї та потребують вирішення. До основних проблем молодих родин належать проблеми соціально-економічного, соціально-психологічного, соціально-правового та медичного характеру. Все це може призводити до конфліктних ситуацій, що потребують вирішення.

Відповідно до сучасних підходів у психології конфлікт розглядається як важли-

ва сторона взаємодії людей у суспільстві і як невід'ємна частка соціального буття, форма людської активності. Якщо у стосунках між людьми проблем не виникає, тоді наявним є факт «застою», відсутності розвитку. Взаємовідносини людей, в яких відсутні конфлікти, поступово згасають. Конфлікти, у свою чергу, породжують відповідальність і небайдужість, стимулюють оновлення і поліпшення стосунків між людьми. Тому проблема здебільшого полягає не в наявності самого факту конфлікту, а в тому, який характер він має і яким чином розв'язується [5].

Поняття конфлікту можна визначити як відсутність згоди між двома чи більше сторонами, які можуть бути фізичними особами або групами. Існують різні визначення конфлікту, але всі вони підкреслюють наявність протиріччя, яке виникає в процесі соціальної взаємодії, що полягає у протидії суб'єктів конфлікту та зазвичай супроводжується негативними емоціями [10]. У сучасній психології прийнято вважати, що важливо не стільки вміти запобігати конфліктам, скільки ефективно їх вирішувати. Втеча від конфлікту не знімає проблеми протиріч у сім'ї, а тільки збільшує її, зберігаючи депривацію значимих потреб членів сім'ї. Конфлікт може бути конструктивним і деструктивним, підвищувати ступінь згуртованості, ціннісно-значенневої єдності й ефективності функціонування сім'ї або, навпаки, посилювати її дисфункційність [7]. Конструктивний конфлікт – це конфлікт, де «немає переможених і переможців», де виграють обидві сторони, а деструктивний – це «нав'язування переможцем своєї волі переможеному» [1].

Процес розв'язання конфліктів значною мірою залежить від стратегій поведінки, які обирають сторони конфлікту. Існує п'ять основних стилів поведінки при конфлікті: конкуренція або суперництво; співробітництво; компроміс; пристосування; ігнорування або відхилення.

Стиль конкуренції або суперництва – найбільш типовий для поведінки в конфліктній ситуації. Його можна використовувати, якщо людина робить ставку на своє вирішення проблеми, оскільки результат конфлікту дуже важливий для неї. Однак ця стратегія рідко приносить довгострокові результати, тому що сторона, що прогнала, може не підтримати рішення, прийняте всупереч її волі. Крім того, той, хто сьогодні програв, завтра може відмовитися від співпраці [10].

Співробітництво – найважчий з усіх стилів, але разом із тим найефективніший у вирішенні конфліктних ситуацій. Перева-

га його в тому, що людина знаходить найбільш прийнятне для обох сторін рішення й робить з опонентів партнерів. Однак такий стиль вимагає вміння пояснити свої рішення, вислухати іншу сторону, стримувати свої емоції. Вибір стратегії співробітництва найбільш успішний, якщо конфлікт стосується безпосередньо міжособистісних відносин подружжя, врегулювання питань виховання дітей або взаємодії подружжя із друзями.

Стиль компромісу – сторони намагаються врегулювати розбіжності, ідучи на взаємні поступки. Цей стиль найбільш ефективний, коли обидві сторони бажають того самого. У разі використання цього стилю акцент робиться не на рішенні, яке задовольняє інтереси обох сторін, а на варіанті, з яким кожен міг би погодитися.

Стиль ухилення – реалізується звичайно, якщо конфлікт не зачіпає прямих інтересів сторін або виникла проблема не настільки важлива для сторін і в них немає потреби відстоювати свої інтереси.

Стиль пристосування означає, що партнер діє разом з іншою стороною, але при цьому не намагається відстоювати власні інтереси з метою згладжування атмосфери. У такому разі особа жертвує власними інтересами на користь іншої сторони. Але вона не відмовляється від своїх інтересів, а повертається до їхнього задоволення за більш сприятливих обставин. Вибір стратегії пристосування найбільш успішний, якщо конфлікт стосується взаємин подружжя з родичами і зумовлений комунікативними невідповідностями подружжя [9].

Стратегії поведінки в сімейному конфлікті практично не відрізняються від відомих стратегій вирішення інших конфліктів, однак у подружній ситуації набувають певної специфіки. Конкуренція і уникнення є непродуктивними стилями та ведуть до негативного результату. Лише співпраця та компроміс є стратегіями, коли обидві сторони будуть у виграші або хоча б не в програші.

Неоптимальне реагування (агресивна реакція, уникання, напруженість тощо) призводить до подальшого ускладнення взаємин. Ефективне вирішення конфлікту неодмінно відбувається в спокійному емоційному тоні і передбачає прояснення думок, почуттів та позицій кожного з подружжя. Це дає змогу виробити таке рішення, що максимально задовольняло б обох учасників конфлікту. Вирішення сімейних конфліктів потребує врахування позиції іншого, його інтересів і потреб. На противагу цьому, односторонність та категоричність, непоступливість і невміння вислухати іншу

сторону заважають вирішенню подружніх конфліктів [4].

Результати кореляційного аналізу загальної групи досліджуваних доводять, що існує обернено-пропорційний кореляційний зв'язок на рівні достовірності $p \leq 0,05$ між шкалами «суперництво» та «емоційне тяжіння» ($r = -0.44$); «суперництво» та «розуміння» ($r = -0.38$). Ці взаємозв'язки свідчать про те, що шлюбні партнери, які обирають такий стиль поведінки в конфлікті, як конкуренція, схильні до відсутності ясної картини особистості партнера, появи труднощів в інтерпретації, поясненні його думок, почуттів та вчинків.

Також встановлено, що існує прямо-пропорційний кореляційний зв'язок на рівні достовірності $p \leq 0,05$ між шкалами «суперництво» та «підозрілість» ($r = 0.33$), «суперництво» та «авторитетність» ($r = 0.36$). Такі взаємозв'язки свідчать про те, що шлюбні партнери, які у конфлікті схильні до конкуренції, підозрілі до іншої особи та не схильні їй довіряти. Цікавим виявився прямий взаємозв'язок між суперництвом та авторитетністю. Партнер ціниться як особистість, певною мірою суб'єкт поділяє його світогляд, інтереси, думки і приймає їх як еталон. Але разом із тим є значне прагнення до влади і домінування у стосунках. Один із партнерів не хоче визнавати своєї слабкості, меншовартості, хоча це може бути лише його суб'єктивна, хибна думка, і застосовує стратегію суперництва у міжособистісних стосунках.

Було виявлено обернено-пропорційний кореляційний зв'язок на рівні достовірності $p \leq 0,05$ між шкалами «співпраця» та «наявність та кількість дітей» ($r = -0.32$ та $r = -0.32$ відповідно); «співпраця» та «вік» і «стаж» ($r = -0.33$). Такі взаємозв'язки свідчать про те, що шлюбні партнери, які обирають співробітництво, мають меншу кількість дітей або взагалі їх не мають, а також є молодшими за віком та мають невеликий стаж подружнього життя.

Також було виявлено, що існує обернено-пропорційний кореляційний зв'язок на рівні достовірності $p \leq 0,05$ між шкалами «компроміс» та «місце проживання» ($r = -0.43$) та прямо-пропорційний кореляційний зв'язок між шкалами «компроміс» та «розуміння» ($r = 0.27$). Такий взаємозв'язок говорить про те, що шлюбні партнери, які схильні до компромісу, можуть проживати як у місті, так і в селі. Також ці особи мають ясну картину особистості партнера, суб'єктивне відчуття знання його індивідуальних особливостей. Людині з високим розумінням нескладно інтерпретувати поведінку, думки, почуття і наміри партнера, враховувати їх під час спілкування.

У дослідженні встановлено, що існує обернено-пропорційний кореляційний зв'язок на рівні достовірності $p \leq 0,05$ між шкалами «уникнення» та «суперництво» ($r = -0.46$); «уникнення» та «стать» ($r = -0.36$). Такі результати свідчать про те, що шлюбні партнери заради уникнення конфлікту у сім'ї, не схильні звертати уваги на про-

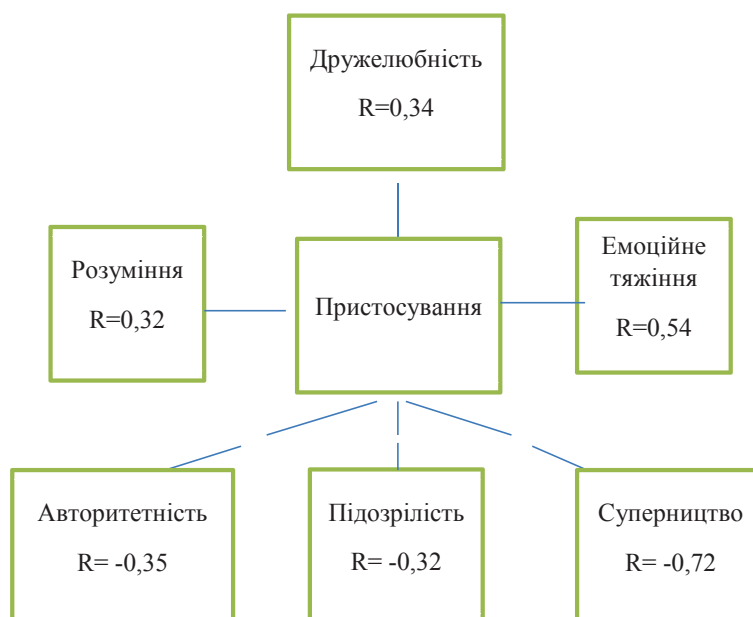

Рис. 1. Кореляційна плеяда взаємозв'язків між пристосуванням як стилем поведінки у конфлікті та іншими психологічними рисами особистості

блему, вважають, що вона зникне сама по собі. Вони не намагаються перемогти свого партнера та продемонструвати владу у конфлікті. Крім того, шлюбні партнери, які обирають стиль уникнення, можуть бути як чоловіками, так і жінками.

У результаті дослідження було виявлено також обернено-пропорційний кореляційний зв'язок на рівні достовірності $p \leq 0,05$ між шкалами «пристосування» та «суперництво» ($r = -0,72$); «пристосування» та «підозрілість» ($r = -0,32$), «пристосування» та «авторитетність» ($r = -0,35$). Також існує прямо-пропорційний кореляційний зв'язок між шкалами «пристосування» та «розуміння» ($r = 0,32$), «пристосування» та «дружелюбність» ($r = 0,34$), «пристосування» та «емоційне тяжіння» ($r = 0,54$) (рис. 1.). Отже, якщо шлюбний партнер орієнтований на мінімальне врахування в конфлікті власних інтересів і максимальне задоволення інтересів опонента, то він не буде конкурувати зі шлюбним партнером.

Партнери, які обирають стиль пристосування у конфлікті, не є підозрілими, вони відкриті до інших людей, довіряють їм і не схильні до образ. Такі партнери є доброзичливими та проявляють розуміння, емоційне тяжіння до партнера по спілкуванню. Вони високо оцінюють привабливість партнера, бажають спілкуватися з ним.

Однак не завжди суб'єкт поділяє світогляд, інтереси та думки шлюбного партнера і приймає їх як еталон. Але відомо, що пристосування – стиль, орієнтований на збереження соціальних відносин, властивий особам, що займають підпорядковану соціальну позицію на тлі неадекватної, заниженої самооцінки. Суб'єкт із цим стилем поведінки усвідомлює наявність зовнішнього конфлікту і намагається до нього пристосуватися з допомогою різних тактик, у тому числі за участю психологічного захисту.

Також був проведений кореляційний аналіз за тестом Спірмена окремо у групі молодих сімей. Результати виявились схожими з отриманими даними у загальній вибірці. Шлюбним партнерам, які обирають суперництво, меншою мірою притаманне прагнення жертвувати власними інтересами заради іншого, виявляти теплоту та дружелюбність у стосунках, бути залежним від партнера.

Щодо такого стилю поведінки у конфлікті, як уникнення, то було виявлено прямо-пропорційний кореляційний зв'язок на рівні достовірності $p \leq 0,05$ зі шкалами «доброзичливість» ($r = 0,46$) та «залежність» ($r = 0,45$). Тобто шлюбні партнери, які обирають втечу від проблеми, є досить

конформними, неконфліктними, тривожними. Шкала «пристосування», так само, як і в загальній вибірці, має обернено-пропорційний кореляційний зв'язок на рівні достовірності $p \leq 0,05$ зі шкалою «суперництво» ($r = -0,60$), було виявлено нові зв'язки між шкалою «пристосування» та шкалами «альтруїстичність» ($r = 0,47$) та «доброзичливість» ($r = 0,52$). Отже, особам, які прагнуть пристосуватись до позиції партнера у конфлікті, властиве прагнення допомогти і співчувати іншому, принести у жертву власні інтереси заради мирного вирішення конфлікту, орієнтація на прийняття та соціальне схвалення від партнера. За шкалами «компроміс» та «співпраця» не виявлено значущих взаємозв'язків.

Згідно з результатами порівняльного аналізу в загальній вибірці за критерієм статі спостерігаються відмінності між чоловіками та жінками за шкалою «домінування» та «агресивність» методики Лірі. За тестом Манна-Уїтні у групі чоловіків середній показник 484 (Rank Sum), а у групі жінок – 336 (Rank Sum) при $Z = 2,0$ за шкалою «домінування». Тобто чоловіки характеризуються прагненням до лідерства у стосунках, проявом влади. За тестом Валда-Волфовітца спостерігаються статеві відмінності за шкалою «агресивність». У групі чоловіків середнє значення 5,25, а у групі жінок – 4,5 при $Z = 2,24$. Чоловіки демонструють більшу прямолінійність, суворість в оцінці інших, наполегливість, енергійність та дратівливість.

За критерієм тип сім'ї спостерігаються різні показники за шкалами «доброзичливість», «егоїстичність» та «альтруїстичність» методики Лірі. Представники молодих сімей виявились менш доброзичливими (Rank Sum 321) та альтруїстичними (Mean 9,3), порівняно з членами сімей із середнім сімейним стажем (Rank Sum 499 та Mean 9,6 відповідно). Шлюбні партнери, які мають середній сімейний стаж, характеризуються більшою схильністю до кооперації, орієнтовані на прийняття та соціальне схвалення, виявляють більше емпатії та відповідальності щодо інших. Натомість члени молодих сімей характеризуються більшою егоїстичністю (Mean 5), порівняно з представниками середніх сімей (Mean 4,5). Молоді люди більш незалежні, орієнтовані на свої потреби та інтереси, труднощі можуть перекладати на інших.

Тест Колмогорова-Смірнова виявив, що за основним фактором «Доброзичливість», на протигагу «Домінуванню», група сімей із середнім сімейним стажем (Mean 9,9) має суттєві переваги порівняно із сім'ями з маленьким стажем сімейного життя (Mean 5,4).

Ідентичні результати були виявлені за допомогою ще одного непараметричного тесту Манна-Уїтні. Представники середніх за стажем сімей прагнуть до цілей власної мікрогрупи, мають розвинуті механізми витіснення і пригнічення, більш гнучкі у конфліктних ситуаціях, прагнуть бути у згоді з думкою оточуючих загалом є більш доброзичливими щодо інших.

Також був проведений порівняльний аналіз окремо в групі молодих сімей. За критерієм *стать* спостерігаються відмінності між чоловіками та жінками за шкалою «уникнення» методики Томаса (рис. 2). За тестом Манна-Уїтні у групі чоловіків середній показник 134 (Rank Sum), а у групі жінок – 76 (Rank Sum) при $Z=2,25$. Тобто чоловіки характеризуються тенденцією уникати стосунків, що ведуть до конфлікту, порівняно з жінками. Прихильники такого способу реагування ігнорують звинувачення, які висуває їм партнер. Коли ситуація сильно загострюється, то людина відходить від партнера фізично чи відсторонюється емоційно.

Такі результати суперечать відмінностям, які були виявлені у загальній вибірці між чоловіками та жінками. Адже чоловік, який прагне лідерства та домінування у стосунках, навряд чи буде обирати стиль уникнення у конфлікті. Проте така поведінка може свідчити, що конфлікт не зачіпає прямих інтересів сторін або проблема, яка виникла, не настільки важлива, і у шлюбних партнерів немає потреби відстоювати свої інтереси.

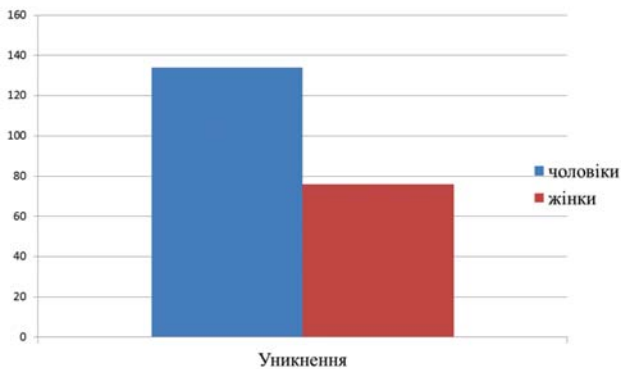

Рис. 2. Результати порівняльного аналізу за критерієм «стать» методики Томаса

Висновки з проведеного дослідження. У результаті опрацювання досліджуваного матеріалу виявилось, що 1 і 2 гіпотези не підтвердились, а 3-тя та 4-та підтвердились частково. Тобто не було виявлено відмінностей за типом сім'ї у стилях поведінки в конфлікті шлюбних партнерів. За статевою ознакою були розкриті відмін-

ності, протилежні заявленій гіпотезі. Проте виявлено взаємозв'язок між суперництвом, компромісом і пристосуванням та розумінням, емоційним тяжінням і авторитетністю: між суперництвом та розумінням, емоційною близькістю – обернений, а між компромісом, пристосуванням та емоційною близькістю і розумінням – прямий взаємозв'язок. Отже, членам молодих сімей із метою конструктивного вирішення конфлікту оптимально обирати такі стилі поведінки, як компроміс і, у деяких ситуаціях, пристосування. Крім того, чоловікам та жінкам із молодих сімей варто розвивати такі риси характеру, як доброзичливість та альтруїстичність, на протизагу егоїзму.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі може бути виявлення відмінностей у стилі поведінки в конфлікті між членами молодих та зрілих сімей, тобто сімей зі стажем подружнього життя більше 20 років. Також цікавим аспектом дослідження може стати розкриття гендерних відмінностей вибору стилю поведінки у конфлікті на різних етапах життєвого циклу сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гордон Т. Р.Е.Т. Повышение родительской эффективности / Т. Гордон. Екатеринбург: АРД ЛТД, 1997. 608 с.
2. Гущина Т.В. Захисна та опановуюча поведінка у дисфункціональній сім'ї в період кризи. Практична психологія і соціальна робота. 2011. № 4(145). С. 1–9.
3. Калмыкова Е.С. Психологические проблемы первых лет супружеской жизни. Вопросы психологии. 1983. № 3. С. 83–89.
4. Кляпець О.Я. Підготовка молоді до подружнього життя: Методичні рекомендації / О.Я. Кляпець, Т.О. Ларіна. Київ: Міленіум, 2009. 104 с.
5. Конфліктологія: навч. посіб. / Прибутко П.С. та ін. Київ: КНТ, 2010. 136 с.
6. Лидерс А.Г. Психологическое обследование семьи: учеб. пособие-практикум для студ. фак. психологии высш. учеб. заведений. М.: Академия, 2006. 432 с.
7. Петровская Л.А. Теоретические и методологические основы социально-психологического тренинга. М.: Издательство Московского ун-та, 1982. 168 с.
8. Сысенко В.А. Стойкость брака: проблемы, факторы, условия. Москва: Финансы и статистика, 1981. 265 с.
9. Гірник А.М. Основи конфліктології. URL: http://pidruchniki.com/19570411/psihologiya/stili_povedinki_konfliktnyi_situatsiy.
10. Долинська Л.В. Психологія конфлікту. URL: <http://westudents.com.ua/glavy/80230-72-stil-povednki-u-konfliktnih-situatsyah.html>.
11. Населення України. Шлюби та розлучення. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/staffile_c.asp.